

DOI: 10.36719/AEM/2007-2019/47/111-114

Ülviyyə Salam qızı Aslanova
Bakı, 170№-li tam orta məktəb

İNKLÜZİV TƏHSİL: MAHİYYƏTİ, MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİ

Açar sözlər: *Inkluziv təhsil, sağlamlığı məhdud olan uşaqlar, adaptasiya, təhsil, pedaqoji proses*

Key words: *Inclusive education, children with disabilities, adaptation, education, pedagogical process*

Ключевые слова: *Инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, адаптация, образование, педагогический процесс*

Ümummillî lider Heydər Əliyevin 2001-ci il iyunun 5-də imzaladığı “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” (1) və bu qanundan irəli gələn müvafiq qərar və sərəncamlar xüsusilə “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Stratejiyası” haqqında 24 oktyabr 2013-cü il tarixdə verilmiş ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin verdiyi sərəncam inkluziv təhsilin inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Sərəncamda təhsilin ikinci strateji istiqaməti təhsil sahəsində insan resurslarının müasirləşdirilməsini nəzərdə tutur ki, bu inkluziv təhsili də özündə ehtiva edir və orada "... xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün inkişaf və inkluziv təlim proqramlarının hazırlanması" (2) mühüm məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında Qanununda qeyd olunur ki, cəmiyyətin bütün üzvlərinin -istər sağlam, istərsə də sağlamlıq imkanları məhdud insanların bərabər təhsil almaq hüququ vardır (3, 12).

İnkluziv təhsil ümumi təhsilin tərkib hissəsi olub, onun inkişafı prosesidir. Təhsilin bütün uşaqların müxtəlif ehtiyaclarının ödənilməsi baxımından hamı üçün əlçatan olmasını nəzərdə tutur. Bu sağlamlığı məhdud olan, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil almasını təmin edir.

İnkluziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların digər uşaqlarla bərabər şəkildə keyfiyyətli təhsilə cəlb olunmasıdır. Bu, fasiləsiz pedaqoji prosesdir və bütün təhsilalanların ehtiyaclarına cavab verə bilməsi üçün təhsil mədəniyyəti, təhsil siyasəti və təhsil təcrübəsinin təkmilləşdirilməsini, yeri gələndə yenidən qurulmasını tələb edir. İnkluziv təhsil uşaqların cəmiyyətdən təcrid olunmasının, cəmiyyətdə davamlı olaraq ayrı-seçkiliyə məruz qalmasının aradan qaldırılması üçün ən təsirli vasitələrdən biri hesab olunur.

İnkluziv təhsil anlayışı beynəlxalq insan hüquqları prinsipinə əsaslanır. İnsan Hüquqları Konvensiyasına görə, dövlətlər elə bir təhsil sistemi qurmalıdır ki, təhsilalma hüququ hər bir uşağa şamil edilsin. İnkluziv təhsilin inkişafı dünyanın bir çox ölkələrinin təhsil siyasətinin əsas prioritetlərindən olub və ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkənin təhsil sisteminin beynəlxalq prinsip və standartlarına uyğunlaşdırılması məqsədini daşıyır. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları Konvensiyası da respublikamızda yaşayan hər bir uşağın təhsil alma hüquqlarını qorumağı, onları hərtərəfli təhsillə təmin etməyi öz üzərinə götürmüşdür.

Müasir dövrdə inkluziv təhsil dedikdə uşaqların məktəbəqədər müəssisələrdə, orta təhsil məktəblərində dərs alması, mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə yiyələnməsi prosesi nəzərdə tutulur ki, bunun da xüsusi tələbləri vardır. Təlim metodikasına müvafiq olaraq inkluziv təhsil uşaqlara qarşı hər hansı formada ayrı-seçkilik edilməsinin qarşısını alır, müxtəlif nevroloji və ya psixi xəstəlikləri olanlara belə mükəmməl şəkildə təhsil almaq, uğur qazanmaq, məqsədyönlü, səmərəli fəaliyyət göstərmək imkanı verir. Onun əsas vəzifəsi sağlamlığı məhdud olan insanlar üçün təhsil və peşə hazırlığı üçün sərhəd tanımayan əlverişli mühit yaratmaqdır.

İnkluziv təhsil əsasən əqli və ya fiziki cəhətdən zəif, sağlamlığı məhdud, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı verən inteqrativ təhsil prosesidir. İnteqrasiya uşaqların məktəbin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılması, adaptasiya olunması prosesidir. Inkluziyada təhsil müəssisəsi uşaqların təhsil ehtiyaclarına uyğun şəkildə dəstək vermək üçün tədris və tərbiyə istiqamətini qurur.

İnkluziv təhsilin köməyi ilə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsil sistemində, yerli icmalarda xüsusi dəstək xidmətləri göstərilməklə yaşlıları ilə birlikdə oynamalarına, təhsil almalarına, inkişaf etmələrinə şərait yaradır.

İnkluziya latın sözü olub “daxil olma”, “qoşulma”, “cəlb olma” deməkdir. İnkluziya sağlamlıq imkanları məhdud olan təhsil alanların öz güclərinə inamlarını artırmağa, həmçinin onları digər uşaqlarla birgə məktəbdə təhsil almağa stimullaşdırma prosesidir.

"Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların əsas kateqoriyaları aşağıdakılardır: Kar və zəif eşidən uşaqlar; kor və zəif görənələr, loqopadlar, əqli geriliyi olan uşaqlar; dayaq-hərəkət aparatı pozulmuş uşaqlar; davranışın psixopatik forması olan uşaqlar; reaktiv vəziyyət; depressiyalar; psixomotor həyəcanlanma; şüur pozulmaları; kar, kor və lal uşaqlar" (4, 12)

Bunu da qeyd edək ki, inklüziya dedikdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların cəhdlərini həyata keçirməklə bərabər, həmçinin müxtəlif mədəniyyətlərə malik, azlıqda olan etnik qruplara, pentensiar müəssisə uşaq və yeniyetmələrinə, əmək miqrantlarına, xarici tələbələrə, çətin və mürəkkəb həyat tərzlərinə məruz qalmış insanlara da aid etmək olar. Belə təhsil alanlara informasiyanın ötürülməsi üsullarında müxtəlif modifikasiya, metod və variantlardan istifadə edilir. İnkluziv yanaşma uşaqların müxtəlif təhsil tələbatlarını başa düşməyi və təhsil prosesində tam iştirakla, ictimaiyyətin cəlb edilməsi vasitəsilə təhsildə seqreqasiyanın və diskriminasiyanın aradan qaldırılması ilə bu tələbatlara müvafiq xidmətlərin verilməsini tələb edir.

İnkluziv təhsil bütün təhsil alanlara məktəbəqədər və məktəb həyatında, universitet kollektivində iştirak etməyə əlverişli imkan yaradır. Bu təhsil sistemi təhsil alanların bərabər hüquqluluğunu, kollektivin bütün işlərində iştirakını stimullaşdırmağa yönəldilmiş resurslara malik olub, təhsil alanlara ünsiyyət üçün lazım olan qabiliyyətlərin inkişafına yönəldilmişdir.

Məktəbdə təşkil etdiyimiz inklüziv təhsil pedaqoji təcrübələrimizə əsasən deyə bilərik ki, inklüziv təhsilin təşkilində əsasən aşağıdakı pedaqoji prinsipləri əsas tuturuq:

1. İnsanın dəyəri onun qabiliyyət və nailiyyətlərindən asılı deyildir.
2. Hər bir insan hiss etməyə, düşünməyə qabildir.
3. Hər bir insanın insanlarla ünsiyyət və münasibət qurmağa ehtiyacı vardır.
4. Bütün insanların bir birinə tələbatı vardır.
5. Həqiqi təhsil real qarşılıqlı əlaqədə, ünsiyyət və dialoqlarla mümkündür.
6. Bütün insanların qayğıya, sevgiyə və dostluğa ehtiyacı vardır.
7. Təhsil alanların nailiyyətləri praktik olaraq əməli işlə, fəaliyyətlə mümkündür.
8. Müxtəlif fəaliyyət növləri insanın həyatını zənginləşdirir.

İnkluziv təhsilin qarşısında aşağıdakı vəzifələr durur:

1. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların ailələrini maarifləndirməklə onların cəmiyyətin bir tam hüquqlu üzvü olmasını dərk etdirmək;
2. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilində sistemli və ardıcıl şəkildə təkmilləşdirmə işlərinin aparılması və bu prosesi stimullaşdırmaq;
3. İctimaiyyəti, valideynləri bu sahədə fəal iştiraka, onları uşaqların təhsil ehtiyaclarının təmin edilməsinə cəlb etmək;
4. İmkansız ailələrdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqları təhsillə əhatə etmək;
5. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara öz normal yaşlıları ilə təhsil almağa imkan vermək.

Bəs hansı xəstəliklər keçirən uşaqlar inklüziv təhsillə müraciət edirlər? Tibbi müayinədən keçmiş "Yüngül və orta əqli çatışmazlıq "dərəcəli," Dislaliya", "Beyin iflici qalığı", "Talassemiya", "Nitq pozğunluğu", "Psixi inkişafın ləngiməsi", "Zəif eşitmə və zəifgörmə, hemofiliya, hərəkət məhdudluğu olan, anadangəlmə qüsurlu və.s.xəstəlikli uşaqlar "İnkluziv təhsil"li qruplara və ya ibtidai siniflərə qəbul edilə bilərlər.

İnkluziv təhsil uşaqların müstəqil bir fərd olduğunu və təhsil zamanı onların hər birinin öz ehtiyacları olduğunu qəbul edən metodologiyaları inkişaf etdirməyə yönəlib. İnkluziv təhsil tədris zamanı müxtəlif ehtiyacların ödənilməsinə yönəlmiş yanaşmaların formalaşdırılmasına çalışır.

İnkluziv təhsil istər sağlam, istərsə də əlillərin bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin edir və bu, cəmiyyətdə sosial bərabərliyin qorunmasına, əlil uşaqların təhsil və başqa xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə şərait yaratmış olur.

İnkluziv təhsillə bağlı beynəlxalq praktikaya görə, bir sinifdə təhsil alan xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərin sayı 5-10% olmalıdır.

Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların tipik yaşlıları ilə təhsilə birgə hazırlanması üzrə məsuliyyət mahiyyət etibarını ilə daha çox məktəb psixoloqlarının və tərbiyəçilərin üzərinə düşür. Ümumiyyətlə, buna korreksiyaedici pedaqoji xidmət də demək olar ki, bu uşaqların təhsilə daha tez uyğunlaşması, uşaqlarla effektiv ünsiyyət qura bilməsini nəzərdə tutur. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, ümumtəhsil

məktəblərində, müxtəlif tip tədris-tərbiyə müəssisələrində tərbiyəçi və müəllimlərin əsas rolu aşağıdakı funksiyaları həyata keçirməyə yönəlməlidir: uşaqlarda kollektivçilik, əmək vərdisləri, mədəni davranış, etik və əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırmaq, dünya, ölkələr, vətən haqqında məlumatları genişləndirmək, müxtəlif peşələrə istiqamətləndirmək, əmək alətlərindən istifadə bacarığını inkişaf etdirmək. Məktəbə hazırlıq və müxtəlif pedaqoji proseslərdə pedaqoq uşağı fiziki, mənəvi, əxlaqi cəhətdən inkişaf etdirməli, cəmiyyət tərəfindən müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun şüurlu fəaliyyətə hazırlamalıdır.

İnklüziv təhsilin sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün faydaları çoxdur. Belə ki, Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar kollektivə uyğunlaşır, cəmiyyətə inteqrasiya edilir; onlarda özlərinə inam hissi formalaşır; onlar özlərini cəmiyyətin digər üzvləri kimi bərabər hüquqlu şəxsiyyət kimi hiss edir; gələcəkdə onların məşğulluq kimi problemi də aradan qaldırılmış olur.

Azərbaycanda inklüziv təhsilin təşkili istiqamətində Təhsil Nazirliyi tərəfindən 2005-2009-cu illərdə “Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsilinin təşkili ilə əlaqədar İnkişaf Proqramı” həyata keçirilmişdir. Proqrama əsasən sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsil hüququnun həyata keçirilməsi, inklüziv təlimə keçidin reallaşdırılması, təhsil müəssisələrində bütün uşaqların təhsili üçün bərabər imkanların yaradılması, dövlət himayəsində olan uşaqların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, müvafiq təsnifata uyğun olaraq bütün kateqoriyadan olan sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ölkə üzrə qeydiyyatının aparılması və təhsilə cəlb edilməsi, xüsusi təhsil müəssisələrinin maddi-texniki və tədris bazasının müasir standartlara uyğunlaşdırılması sahəsində əhəmiyyətli işlər görülmüşdür.

Proqramın icrası istiqamətində Heydər Əliyev Fondunun müstəsna xidmətləri olmuşdur. Belə ki, Fond tərəfindən sağlamlıq imkanları məhdud, kimsəsiz, valideyn himayəsindən məhrum, müəyyən mənada cəmiyyətin diqqətindən kənar qalan uşaqların təhsilinin təşkili, onların təhsil aldığı müəssisələrin maddi-texniki və tədris bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində məqsədyönlü işlər görülmüş, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün bütün internat məktəbləri və uşaq evləri, xüsusi məktəblər əsaslı təmir edilmiş, müasir avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Proqram çərçivəsində 17 ümumtəhsil məktəbi və 13 uşaq bağçasında 200-dən çox sağlamlıq imkanları məhdud uşaq inklüziv təhsilə cəlb olunmuşdur. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil pillələrində inklüziv təhsilin tətbiqi üçün metodik vəsaitlər hazırlanmış, pedaqoji kadrların peşə hazırlığı təkmilləşdirilmiş, Pedaqogika dərslərində "Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili" adlı xüsusi bölmə ayrılmışdır (5,311). Inklüziv təhsil müəllim hazırlığı kurikulumlarına və ixtisasartırma proqramlarına daxil edilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Heydər Əliyev. “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”. 5 iyun 2001-ci il
2. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Stratejiyası” haqqında 24 oktyabr 2013 – cü il tarixli ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı/ Xalq, 25 oktyabr, 2013-cü il.
3. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009, 80 s.
4. Həsənova İ.M. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların cəmiyyətə adaptasiyası. Metodik vəsait. Bakı: ADPU, 2011, 238 s.
5. Hüseynzadə R.L. Pedaqogika. Dərslük. Bakı: Mütərcim, 2013, 708 s.

Inclusive education: essence, goal and objectives

Summary

The term “inclusion” generally refers to the process of inclusion, involvement, or entry into something, as part of the whole. Inclusive education is the creation of a barrier-free environment in the education and training of people with disabilities and health. Special programs are used to facilitate the process of adaptation of children with disabilities in a general educational institution.

The inclusion process also involves people with disabilities, cognitive and mental disabilities, representatives of ethnic minorities, persons held in penitentiary institutions, marginalized sections of the society, labor migrants, foreign students, people in difficult situations, gifted individuals, people with various intellectual and physical disabilities, and others. Inclusive education is based on an ideology that excludes any discrimination against children, which ensures equal treatment of all people, but creates special conditions for children with special educational needs. Inclusive education is the process of development of general education, which implies the availability of education for all, in terms of adaptation to the different needs of all children, which provides access to education for children with special needs.

Инклюзивное образование: сущность, цель и задачи

Резюме

Термин «инклюзия» в общем обозначает процесс включения, вовлечения или вхождения во что-то, как часть целого. Инклюзивное образование является создание безбарьерной среды в обучении и профессиональной подготовке людей с ограниченными возможностями и здоровья. Используются специальные программы, направленные на облегчение процесса адаптации детей с ограниченными возможностями в общеобразовательном учреждении.

В процессе инклюзии так же участвуют люди с инвалидностью, когнитивными и ментальными особенностями, представители этнических меньшинств, лица, содержащиеся в пенитенциарных учреждениях, маргинальные слои общества, трудовые мигранты, студенты-иностранцы, люди, оказавшиеся в трудной жизненной ситуации, одарённые личности, лица с различными интеллектуальными и физическими отклонениями и другие. В основу инклюзивного образования положена идеология, которая исключает любую дискриминацию детей, которая обеспечивает равное отношение ко всем людям, но создает особые условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. Инклюзивное образование – процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями.

Rəyçi: prof.p.e.d. R.L.Hüseynzadə